

(ЗЛО)УПОТРЕБА НА СОВРЕМЕНАТА ТЕХНОЛОГИЈА ВО ЗАТВОРИТЕ

1.01 Изворна научна статија
УДК 343.811:004(100)
343.811:004(497.7)

Апстракт

Во трудот, авторката се осврнува на прашањето за употребата, односно злоупотребата на современата технологија во затворите во светот и посебно во Република Северна Македонија (РСМ).

Технологиите како што се мобилните телефони, паметните уреди, е-поштата и интернетот играат фундаментална улога во начинот на кој комуницираме, пристапуваме до информации и уредуваме многу аспекти од нашиот секојдневен живот. Употребата на технологијата во затворите, исто така, бележи брз развој во последните години, па така, она што беше незамисливо пред неколку години (пристап до интернет на затворениците, е-здравје и е-учење за затворениците, видеоконференциски врски и сл.) сега полека станува сè подостапно во затворите.

Но, главниот предизвик со кој се соочуваат затворите кога имплементираат нови технологии е безбедноста. Ова е основната причина поради која во најголемиот број пенитенцијарни системи е забранета или ограничена употребата на многу современи технологии, вклучувајќи интернет, е-пошта и персонални компјутери. Друг значаен предизвик со кој се соочуваат затворите се трошоците поврзани со инсталацијата и одржувањето на новата технологија. А, да не го заборавиме и мислењето на јавноста, која го фаворизира пристапот „строго спрема криминалот и криминалците“.

Авторката заклучува дека употребата на современата технологија може да има многу придобивки за затворите, затворскиот персонал и затворениците, но, од друга страна, носи многубројни предизвици и ризици со кои мора да се справат пенитенцијарните системи во светот и во РСМ.

Клучни зборови: современа технологија, затвори, мобилни телефони, интернет, е-пошта, видеоконференциска врска.

Вовед

Во текот на изминатите 20 години, начинот на кој комуницираме значително се промени. Технологиите како што се мобилните телефони, е-поштата и интернетот играат фундаментална улога во начинот на кој комуницираме, пристапуваме до информации и

¹ Редовен професор, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Правен факултет „Јустинијан Први“ во Скопје, Институт за казнено право, Катедра за криминологија и пенологија. Е-пошта: a.gruevskadrakulevski@pf.ukim.edu.mk, aleksandra_gruevskadrakulevski@yahoo.com (<http://www.pf.ukim.edu.mk/gruevska-drakulevski-dr-aleksandra/>).

уредуваме многу аспекти од нашиот секојдневен живот. Од друга страна, многу затвореници сметаат дека ограничениот пристап до средствата за комуникација ги прави граѓани од втор ред во информатичката ера.² Исто така, треба да се има предвид фактот дека дигиталното исклучување на затворениците во општество зависно од технологија може да ја влоши нивната социјална исклученост по излегувањето од затвор и да влијае негативно врз способноста на затворениците успешно да се интегрираат во општеството.³

Сепак, технологијата во затворите, исто така, бележи брз развој во последните години, па така, она што беше незамисливо пред неколку години (пристап до интернет на затворениците, е-здравје и е-учење за затворениците, видеоконференциски врски и сл.), сега полека станува сè подостапно во затворите.

Напредокот во технологијата, исто така, обезбеди нови начини за реализација на образовни програми за затворениците во казнено-поправните установи со цел намалување на рецидивизмот и остварување успешна реинтеграција на затворениците во општеството. Утврдено е дека модерната технологија го намалува рецидивизмот преку подобрување на користењето на времето од страна на затворениците и семејните врски.⁴ Но, главниот предизвик со кој се соочуваат затворите кога имплементираат нови технологии е безбедноста. Ова е основната причина поради која во најголемиот број пенитенцијарни системи е забранета или ограничена употребата на многу современи технологии, вклучувајќи интернет, е-пошта и персонални компјутери. Друг значаен предизвик со кој се соочуваат затворите се трошоците поврзани со инсталацијата и одржувањето на новата технологија. А, да не го забораваме и мислењето на јавноста, која го фаворизира пристапот „строго спрема криминалот и криминалците“.

Понатаму во трудот, авторката се осврнува на најдобрите практики на употреба на современата технологија во затворите во светот, придобивките, но и предизвиците и ризиците. Во посебно поглавје се осврнува и на прашањето за (зло)употребата на современата технологија во затворите во РСМ.

1. Употребата на современата технологија во затворите во светот

Во последните години ширум светот е забележан растечки тренд за подобрување на дигиталната писменост меѓу затворениците со оглед на согледувањето на важноста на дигиталните вештини за сите аспекти на животот.

Во 2016 година, Советот за човекови права при Обединетите нации ја усвои Резолуцијата за промоција, заштита и уживање на човековите права на интернет.⁵ Меѓу другото, се истакнува дека пристапот до информации на интернет олеснува многу можности за достапно и инклузивно образование на глобално ниво, што е важна алатка за

² Yvonne Jewkes, Helen Johnston, “Cavemen in an Era of Speed-of-Light Technology: Historical and Contemporary Perspectives on Communication within Prisons”, *The Howard Journal of Crime and Justice*, Volume 48, Issue 2, May 2009, Pages 132-143, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2311.2009.00559.x> (Пристапено на: 20.11.2023).

³ Ibid.

⁴ Kerr, Aysha/ Willis, Matthew, 2018, “Prisoner use of information and communications technology”, in *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice* no. 560, Canberra: Australian Institute of Criminology. <https://www.aic.gov.au/publications/tandi/tandi560> (Пристапено на: 20.11.2023).

⁵ United Nations, General Assembly, Human Rights Council, Thirty-second session, “Resolution adopted by the Human Rights Council on 1 July 2016”, 32/13. “The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet”, A/HRC/RES/32/13, [A_HRC_RES_32_13-EN.pdf](#) (Пристапено на: 20.11.2023).

олеснување на унапредувањето на правото на образование, притоа нагласувајќи ја потребата за решавање на дигиталната писменоста и дигиталниот јаз, бидејќи тоа влијае врз уживањето на правото на образование.

Во последните години постои растечки тренд за подобрување на дигиталната писменост на затворениците. По нивното отпуштање од затвор, тие треба да имаат дигитални вештини потребни за да се реинтегрираат во заедницата за да имаат пристап до социјално осигурување, работни места, здравствена заштита и осигурување.⁶

Многу земји заостануваат во обезбедувањето пристап до интернет во затворите. Технолошката инфраструктура и недостигот на ресурси се карактеристични во земјите со ниски приходи, но во други земји, интернетот во затвор е забранет поради безбедносни причини.⁷

Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) нашол повреда на членот 10 од Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП) во случајот *Ramazan Demir v. Turkey* од 2021 година.⁸ Судот утврдил дека иако затворските власти може легитимно да го ограничат пристапот до одредени сајтови, тие го прекршиле правото на пристап до информации со тоа што одбиле пристап на притвореникот до веб-страниците на Европскиот суд за човекови права, Уставниот суд и Службениот весник, со цел да ја подготви својата одбрана.⁹ Слично и во претходниот случај на ЕСЧП, *Kalda v. Estonia* од 2016 година,¹⁰ Судот, исто така, нашол повреда на членот 10 од ЕКЧП, кога на затвореник од Естонија, осуден на казна доживотен затвор, му бил забранет пристап до онлајн материјали што му биле потребни за да му помогнат да преземе голем број постапки против затворската управа.

Модерната технологија се користи во затворите со цел комуникација на затворениците со надворешниот свет и со цел обезбедување програми за образование и рехабилитација, како и за здравствена заштита.¹¹

Сè поприсутен е трансферот кон дигитални технологии за управување со затвори и со системите за кривична правда.¹²

⁶ Penal Reform International, “Role and Use of Technologies”, [Role and use of technologies - Penal Reform International](#) (Пристапено на: 20.11.2023).

⁷ Во Франција, ваквата политика е на удар на критики од страна на Генералниот инспектор за затвори, кој препорачува да се укине со образложение дека многу права се исклучени, како што е пристапот до правни информации. Penal Reform International, “Role and Use of Technologies”, [Role and use of technologies - Penal Reform International](#) (Пристапено на: 20.11.2023).

⁸ [Ramazan Demir v. Turkey \(coe.int\)](#) (Пристапено на: 20.11.2023).

⁹ Penal Reform International, “Role and Use of Technologies”, [Role and use of technologies - Penal Reform International](#) (Пристапено на: 20.11.2023).

¹⁰ [Kalda v. Estonia \(coe.int\)](#) (Пристапено на: 20.11.2023).

¹¹ На пример, во Англија, телемедицината е воведена во затворите на национално ниво, иако со одредени одложувања поради безбедносни причини, одобрение за технолошки решенија и несоодветни безбедни интернет-врски. Заедно со невладините организации, еден затвор во Либан инсталирал дигитален систем за следење на здравјето и психолошка клиника на далечина во еден затвор. Тајланд, исто така, ставил на располагање телепсихијатриски систем во 60 затвори и воспитно-поправни установи, а во 2021 година, 3 359 лица во затвор ги користеле услугите. Penal Reform International, “Role and Use of Technologies”, [Role and use of technologies - Penal Reform International](#) (Пристапено на: 20.11.2023).

¹² Со поддршка на UNODC, 52 затвори во Боливија се префрлиле на автоматизирана евиденција на затвореници, со цел да се подобри координацијата меѓу различните тела што работат на прашања поврзани со затворите. Кинеската провинција Џиангсу работи на користење технологија блокчејн за управување со затворите преку поставување интегрирана онлајн платформа што вклучува повеќе од 800 функции и 1 200 процедури. Во светлината на пренатрупаноста и затворите со недоволно ресурси, пакистанскиот федерален

1.1 Електронска пошта

Во согласност со својот пристап за користење интернет, центарот Александар Маконоки во Австралија е единствената казнено-поправна установа во Австралија што им дозволува на затворениците да користат е-пошта. Во оваа установа, одредени затвореници може да користат посебни компјутери за е-пошта до пет одобрени контакти.¹³

Електронски пораки или е-пошта се достапни во казнено-поправните установи во Норвешка, Данска, Соединетите Американски Држави и во Обединетото Кралство.

Во САД, системот „Trust Fund Limited Inmate Computer“ (TRULINCS) е имплементиран од Федералното биро за затвори (БОП) во 2006 година и е достапен во секоја казнено-поправна установа со која работи ВОР. Системот работи како платена услуга што им овозможува на затворениците да разменуваат електронски пораки со одобрени контакти.

Низ многу државни, окрузи и федерални казнено-поправни установи во САД, услугите за е-пошта на затвореници се обезбедуваат на комерцијална основа, првенствено преку еден главен снабдувач. Оваа услуга им овозможува на затворениците да примаат, да печатат или да праќаат електронски пораки и фотографии, иако пристапот до овие функции може да се разликува помеѓу казнено-поправните установи и за услугите да плаќаат затворениците и нивните семејства. Од крајот на 2015 година, на затворениците им биле наплаќани 30 центи американски долари за секоја е-пошта, додека, пак, семејствата им префрлале 5,95 американски долари за просечна трансакција од 70 американски долари.¹⁴

Слична услуга наречена „Пратете е-пошта на затвореник“ („Email a Prisoner“) функционира во Обединетото Кралство, а и во Австралија. „Пратете е-пошта на затвореник“ малку се разликува од услугите што се нудат во САД, бидејќи затворениците не може електронски да одговорат на е-поштата, туку од нив се бара рачно да напишат одговор, кој потоа се скенира, се цензурира и се праќа од страна на затворскиот персонал. Затворскиот персонал може полесно и поефикасно да ја следи комуникацијата на затвореникот. Особено, користејќи автоматизирани пребарувања со клучни зборови и други поврзани аналитички софтвери, на затворскиот персонал му овозможува лесно да ги открие прекршувањата во е-поштата и комуникацијата преку интернет, без да мора да поминува часови читајќи физичка пошта, обезбедувајќи заштеда на трошоците. Дозволувањето на затворениците да користат е-пошта и видеоконференциски врски не само што ја олеснува комуникацијата, туку е и поевтино за да комуницираат со најблиските, но, исто така, ја намалува можноста за внесување недозволени предмети скриени во физичка пошта.¹⁵

правобранител наредил интеграција на системот за биометриска идентификација со одделите за кривична правда за да се подобрат ефикасноста и координацијата. Индија е во процес на воспоставување Интегриран систем за кривична правда, кој ќе ги поврзе полицијата, судовите и затворите на една платформа за да се олесни размената на информации во реално време, вклучително и „FASTER“, нов електронски систем за пренос на е-автентичирани копии од наредби за кауција до затворите за да се овозможи итно ослободување. Penal Reform International, “Role and Use of Technologies”, [Role and use of technologies - Penal Reform International](#) (Пристапено на: 20.11.2023).

¹³ Kerr, Aysha/ Willis, Matthew, 2018, “Prisoner use of information and communications technology”, in Trends and Issues in Crime and Criminal Justice no. 560, Canberra: Australian Institute of Criminology. <https://www.aic.gov.au/publications/tandi/tandi560> (Пристапено на: 20.11.2023).

¹⁴ Penal Reform International, “Role and Use of Technologies”, [Role and use of technologies - Penal Reform International](#) (Пристапено на: 20.11.2023).

¹⁵ Ibid.

Исто така, имаат посебен сервер за е-пошта за затвореници. Тоа е безбеден систем каде што затвореникот може да праќа и да прима пораки само до и од луѓе на претходно одобрена листа на контакти, без да има пристап до некоја од другите услуги или можности на интернет.

1.3 Интернет

Употребата на интернет од страна на затворениците сè уште е во нејзиниот зародиш. Врз основа на достапната литература, пристапот до интернет е забранет или ограничен на затворениците во Канада, Шпанија, Обединетото Кралство, повеќето држави во САД и затворените затвори во Данска. Помалку ограничувања имаат затворениците во Норвешка, иако пристапот сè уште е ограничен во затворените затвори, со ограничен опсег на веб-страници достапни во другите затвори. Во други норвешки затвори, затворениците имаат поголема слобода да користат интернет за едукација, но некои содржини се блокирани и се евидентира историјата на прелистување, при што поради злоупотреба, се одземаат привилегиите.¹⁶

Додека пристапот до интернет е забранет во затворите со поголема безбедност во Данска, отворените затвори дозволуваат повеќе пристап до интернет од компјутери лоцирани во ќелиите, образовни центри и затворски „интернет-кафулиња“. Користењето интернет во ќелиите и образовните центри е поретко и претежно за образовни цели, додека, пак, интернет-кафулињата им обезбедуваат поголема слобода на затворениците да пребаруваат на интернет. Сепак, оваа употреба е надгледувана од затворскиот персонал, а платформите на социјални медиуми како што се Фејсбук и веб-страниците, кои содржат несоодветните содржини, се блокирани. Во 2010 година, интернет-кафулињата биле достапни во шест од осум отворени затворите во Данска и затворениците имале пристап неколку пати неделно.¹⁷

Пристапот до интернет во европските затвори останува во голема мера ограничен, но, ова може да се промени во наредниот период поради одлуките на Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) од 2016 и од 2021 година согласно кои забраната за пристап на затворениците до одредени информации достапни на интернет може да биде прекршување на Европската конвенција за човекови права.

1.4 Видеоконференција

Пандемијата донесе тешки и често долги периоди на ограничувања на контактите со надворешниот свет за затворениците. Недостигот на контакти со надворешниот свет имаше влијание врз прекршување на правата на притворениците и затворениците во насока на оневозможен пристап до правно застапување, пристап до основни потреби испорачани од семејството и мрежи за поддршка. Од почетокот на пандемијата, многу затвори за првпат воведоа „видеопосети“ или ја проширија нивната употреба. Ова се користи за замена или

¹⁶ Kerr, Aysha/ Willis, Matthew, 2018, “Prisoner use of information and communications technology”, in Trends and Issues in Crime and Criminal Justice no. 560, Canberra: Australian Institute of Criminology. <https://www.aic.gov.au/publications/tandi/tandi560> (Пристапено на: 20.11.2023).

¹⁷ Kerr, Aysha/ Willis, Matthew, 2018, “Prisoner use of information and communications technology”, in Trends and Issues in Crime and Criminal Justice no. 560, Canberra: Australian Institute of Criminology. <https://www.aic.gov.au/publications/tandi/tandi560> (Пристапено на: 20.11.2023).

дополнување на посетите во многу затвори низ Европа и низ светот, вклучително и во Казахстан, Кенија, Австралија, Тајланд и во Индонезија.¹⁸

Технологијата за видеоконференција, исто така, се појави како иновативна алатка во казнено-поправните установи за подобрување на комуникацијата и подобрување на затворските процеси. Особено, видеоконференциите и сродните програми, како што е Скајп и сл., сè повеќе се користат во затворите за да се олеснат правните постапки, контактот со семејството и, во некои случаи, медицинските консултации. Користењето технологија за видеоконференции за овие цели може да ги намали трошоците, бидејќи се бара помалку персонал за транспорт на затворениците надвор од установата и надзор над посетите.¹⁹

Видеоконференцијата може да помогне и за подобрување на реинтеграцијата на затворениците, бидејќи контактот со семејството и со пријателите ја зголемува самопочитта на сторителот, а тоа влијае врз неговата успешна реинтеграција во општеството.²⁰

Во Австралија, технологијата за видеоконференции се користи и во Програмата за контакт со семејно видео (Family Video Contact Program), која на затворениците им овозможува видеоконференција со членовите на семејството и со најблиските со цел да се надминат проблеми, како што се финансиски тешкотии, транспортни ограничувања и здравствени проблеми.²¹

На меѓународно ниво, казнено-поправните установи во Ирска, Холандија, Белгија, Обединетото Кралство и во САД користат технологија за видеоконференции за да се олеснат појавувањето во суд, правните постапки и, во некои случаи, семејните посети и медицинските консултации.²²

1.4 Образование, вработување и рехабилитација

Напредокот во технологијата, исто така, обезбеди нови начини за реализација на образовни програми за затворениците во казнено-поправните установи со цел намалување на рецидивизмот и остварување успешна реинтеграција на затворениците во општеството.

Во 2021 година, затвор во Гвајана организирал обука за дигитални вештини во траење од 12 до 15 недели за 15 мажи и 15 жени за веб-дизајн, развој и основни алатки за обработка на текст. Затворите во Холандија, Шпанија, Португалија и во Романија имаат имплементирано програми како што е „Coding Out“, која ги учи на вештини за компјутерско програмирање и го олеснува вработувањето во развој на софтвер по отпуштањето од затвор, како и проектот TRIANGLE²³ за млади во затворени услови, чија цел е да им помогне да развијат лично дигитално портфолио.²⁴

¹⁸ Penal Reform International, Thailand Institute of Justice, “Global Prison Trends 2021”, May 2021. [Global-prison-trends-2021.pdf \(penalreform.org\)](#) (Пристапено на: 20.11.2023).

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid.

²² Ibid.

²³ Во овој систем, младите ќе развијат лично дигитално портфолио што ги опфаќа нивните компетенции, мотивации и вештини. Целта е да ги зголемат можностите за вработување по напуштањето на институцијата и реинтеграцијата во општеството. Проектот се заснова врз три елементи што го формираат дигиталниот образовен триаголник: луѓе, платформа и програма. Проектот TRIANGLE официјално е започнат на почетокот на декември 2021 година. [Secure digital system to improve institutionalised youth vocational skills \(prisonsystems.eu\)](#) (Пристапено на: 20.11.2023).

²⁴ Penal Reform International, “Role and Use of Technologies”, [Role and use of technologies - Penal Reform International](#) (Пристапено на: 20.11.2023).

Трендот кон „паметни“ затвори и технологија во ќелиите се зголемува особено во земјите со високи приходи, со повеќе дигитализирани затворски услуги, чија цел е да ги подобрат безбедноста, ефикасноста и пристапот до услуги и можности за рехабилитација.²⁵

Во повеќето австралиски и меѓународни казнено-поправни установи, на затворениците им е дозволен пристап до компјутери поради работни, образовни, правни или цели за тренинг. Додека овој пристап е претежно ограничен на образовни центри или одредени простории, некои казнено-поправни установи им дозволуваат на затворениците пристап до компјутери во нивните ќелии.²⁶

Во Австралија има неколку проекти што користат таблети без интернет (internet-free notebook computers), овозможувајќи им на затворениците да учат во своите ќелии.²⁷

Виртуелен кампус (Virtual Campus) е безбедна ИКТ-платформа за учење. Платформата е поставена во повеќето затвори во Англија и на затворениците им овозможува комплетирање онлајн модули за обука и пристап до информации за вработување. Затворениците може да посетуваат безбедни веб-страници, како што се оние на кои се објавуваат огласи за работа, а пристапот до интернетот генерално е ограничен. Затворскиот персонал, а посебно воспитувачите може да ја користат платформата за учење, за безбедно праќање и примање пораки до и од затворениците, итн. Истражувањата покажале дека платформата има многу придобивки за казнено-поправните установи, персоналот и за затворениците. Сепак, забележано е дека од средината на 2016 година, само

²⁵ Penal Reform International, “Role and Use of Technologies”, [Role and use of technologies - Penal Reform International](#). На пример, во рамките на „Проектот за паметни затвори“ во Финска, затвор што е отворен во 2021 година, сите ќелии се опремени со лаптоп и систем што може да се користи за контакт на затворениците со затворскиот персонал, здравствените служби и партнерските невладини организации; да остваруваат видеоповици; и да имаат пристап до интернет за ограничени цели на учење, онлајн купување и управување со секојдневните работи. ([Towards digitalisation of prisons: Finland's Smart Prison Project - Penal Reform International](#)). Слични проекти се во тек и во Турција. Пилот-проект се спроведува во женскиот затвор во Анкара заради интегрирање на „паметна“ (смарт) технологија, со цел на затвореничките да им овозможи преку екрани на допир што се поврзани со биометрија да ги поврзе со услугите што им се потребни без да се потпираат на персоналот. Најновиот проект, на затворениците и на притворениците ќе им овозможи да остваруваат видео и гласовни повици, да управуваат со нарачки во мензата и онлајн плаќања, да пристапуваат до здравствени видеа, да бараат книги од библиотека и да гледаат постапки за жалби и аплицирање од безбедни таблети. ([Turkey kick-starts project to initiate digital transformation in prisons | Daily Sabah](#)). Казахстан, исто така, вовеле низа дигитални мерки, вклучително и онлајн продавница до која ќе пристапат луѓето во затворите и нивните семејства, и воспостави електронски терминали во затворите што луѓето може да ги користат за поднесување барања, жалби и поплаки до различни внатрешни тела за мониторинг. Penal Reform International, “Role and Use of Technologies”, [Role and use of technologies - Penal Reform International](#) (Пристапено на: 20.11.2023).

²⁶ Во Австралија, казнено-поправните установи во Викторија, австралискиот главен град и Квинсленд им дозволуваат на затворениците што ги исполнуваат условите да користат безбедни компјутери во нивните ќелии за учење, правни цели или цели за реинтеграција, иако сите затвореници што ги исполнуваат условите немаат пристап и достапноста варира во и помеѓу објектите. Достапната литература сугерира дека центарот Александар Маконоки (Alexander Macnochie) во Канбера е единствениот казнено-поправен дом во Австралија што им овозможува на затворениците пристап на интернет. Сепак, овој пристап е ограничен на одредени веб-страници што ќе го подобрат образованието или реинтеграцијата на затвореникот во општеството. Цит. во Kerr, Aysha/ Willis, Matthew, 2018, “Prisoner use of information and communications technology”, in Trends and Issues in Crime and Criminal Justice no. 560, Canberra: Australian Institute of Criminology. <https://www.aic.gov.au/publications/tandi/tandi560> (Пристапено на: 20.11.2023).

²⁷ The PLEIADES project (Portable Learning Environments for Incarcerated Adult Distance Education Students); the Triple E project (Empowerment, E-Learning and E-Readers) итн. Penal Reform International, “Role and Use of Technologies”, [Role and use of technologies - Penal Reform International](#) (Пристапено на: 20.11.2023).

шест проценти од затворската популација на Англија и Велс редовно го користела системот за едукација Виртуелен кампус.²⁸

Употребата на нова и иновативна технологија, исто така, овозможи казнено-поправните установи да се подобрат и да ги прошират програмите за вработување достапни во установите. Зголемувањето на пристапот до интернет, електронска пошта и компјутери во затворите влијае врз унапредувањето на вештините и способностите на затворениците што им се потребни за вработување по отпуштање од затвор. Персоналните компјутери во затворските ќелии и пристапот до интернет ја зголемуваат способноста на затворениците да бараат работа додека се во затвор.²⁹

Истражувачите го истражуваат потенцијалот на ИКТ за користење при спроведување програми за рехабилитација, како што се обуки за когнитивни вештини. Преку форензичката психологија, на пример, програмата Level-Up („Ниво нагоре“), која се спроведува преку 14 тричасовни сесии, со 12 специфични модули што се однесуваат на основни когнитивни вештини за препознавање и прифаќање проблеми, отвореност кон интервенција, локус на контрола, основна способност за одлучување, емоционална интелигенција и регулација, и мотивација и издржливост, се докажува дека ИКТ имаат влијание врз рехабилитацијата на затворениците. Се тврди дека употребата на технологија за игри ги развива овие вештини, како и писменоста, математиката и животните вештини.³⁰

Понатаму, „Киоск“ за затвореници е уред со екран на допир што на затворениците им овозможува да преземаат различни задачи. Во зависност од казнено-поправната установа, затворениците може да користат киоск или таблет со цел: да управуваат и да ги префрлаат заработките и надоместоците од затворот во затворските сметки; да закажат состаноци како што се посети, програми, образование и вработување; пристап до информации за нивната казна; барање вработување и аплицирање за работа; набавки и барања во затворската менза; примање известувања и пораки; и да се вклучат во други едукативни или слободни активности.³¹

Таблетите имаат робусни, просирни обликувани пластични куќишта за да се спречи нивно оштетување или користење за прикривање на шверцот, и безбеден подигнувач што оневозможува затворениците да прават промени во оперативниот систем. Пораките на е-пошта напишани на таблет не се праќаат додека таблетот не се синхронизира со киоскот, односно тие се доставуваат до администраторите на затворот заради преглед и се проследуваат доколку бидат одобрени. Администраторите може да користат автоматски филтри за да го направат процесот на прегледување поефикасен и приспособлив на проценетиот степен на ризик на поединечните затвореници. Киосци за затвореници се имплементирани во Нов Јужен Велс и Западна Австралија. Еден меѓународен еквивалент е PrisonCloud (затворски облак), безбедна ИТ-платформа што се користи во Затворот Беверен во Белгија. PrisonCloud на затворениците им овозможува пристап до услугите што се однесуваат на сите аспекти на животот, како што се вработување, образование, слободно време, здравствена заштита, финансии и правни работи. Тој има цел да ја подобри реинтеграцијата на затворениците во општеството преку нормализирање на употребата на технологијата и одговорност за такви работи преку „беспрекорно“ поврзување на учење во

²⁸ Penal Reform International, “Role and Use of Technologies”, [Role and use of technologies - Penal Reform International](#) (Пристапено на: 20.11.2023).

²⁹ Ibid.

³⁰ Ibid.

³¹ Ibid.

училница и учење во ќелијата. Други земји, како што се Норвешка, Шведска и Холандија, исто така, сакаат да го имплементираат моделот PrisonCloud.³²

Предизвици и ризици

Сепак, имплементирањето на ИКТ во затворски услови го следат предизвици и ризици.

Главниот предизвик со кој се соочуваат затворите кога имплементираат нови технологии е безбедноста. Дозволувајќи им на затворениците да пристапат до понапредна и интерактивна технологија, во суштина, им овозможува „да пристапат до надворешниот свет“. Постои зголемен ризик затворениците да го искористат пристапот до ИКТ за да се вклучат во криминални активности или да добијат забранет материјал, како што е порнографија. Според некои истражувања, ограничувањето на пристапот на затворениците до технологија поради безбедносни ризици потенцијално претставува поголем ризик за јавната безбедност. Реперкусиите веројатно ќе вклучат поголема несигурност за заедницата во целина, бидејќи затворениците се ослободуваат назад во заедницата со значителни дефицити. Оттука, затворите треба да преземат мерки како што се, на пример, ограничување на пристапот до одредени содржини, следење на употребата, ограничување на функционалноста на технологијата и спроведување строги услови за употреба, а не да ја забрануваат употребата на ИКТ во затворите. Затоа, воспоставувањето механизми за управување со овие безбедносни ризици е многу покорисно отколку целосно да се забрани пристапот.³³

Друг значаен предизвик со кој се соочуваат затворите се трошоците поврзани со инсталирањето и одржувањето на новата технологија. Употребата на технологијата во затворите може потенцијално да ги подобри процесите и заштедата на пари во затворите на долг рок. Сепак, почетните трошоци за инсталација и ограниченото финансирање може да бидат значајни бариери. Првичните и тековните трошоци што ги покрива затворот може да паднат на товар на затворениците и нивните семејства, а со тоа да се стават во неповолна положба маргинализираните затвореници и нивните семејства, кои не се во можност или не сакаат да ги подмират овие трошоци.³⁴

Понатаму, јавноста смета дека затворите што користат иновативна технологија за подобрување на резултатите од рехабилитација и намалување на досадата на затворениците се премногу попустливи спрема затворениците. Исто така, и затворскиот персонал смета дека со пристапот до технологија се фаворизираат затворениците, особено во време на висока невработеност во општата заедница.³⁵

Но, примената на нова технологија во затворите може да има многу придобивки за затворите, затворскиот персонал и за затворениците. Оттука, се истакнува дека приоритет за иден развој и инвестиции треба да биде обезбедувањето ефикасно користење на технологијата во затворите. Многумина сугерираат дека повеќе не е прифатливо затворениците да бидат и физички и дигитално исклучени од општеството. Во литературата е широко прифатено дека на затворениците треба да им се даде поголем пристап до технологијата за целите на рехабилитација и реинтеграција, што е клучен приоритет за

³² Ibid.

³³ Ibid.

³⁴ Ibid.

³⁵ Ibid.

напредување. Едукација на јавноста за заштедите на трошоците и позитивната безбедност, рехабилитација и исходите од рецидивизмот, кои може да ги донесе примената на новата технологија, може да ги минимизираат овие негативни перцепции. Компјутерите, интернетот, е-поштата, видеоконференциите итн. станаа составен дел од секојдневниот живот. Користењето на таквите технологии од страна на затворениците е особено значајно за нивната подготовка за животот на слобода.³⁶

2. (Зло)употребата на современата технологија во затворите во Република Северна Македонија

Во согласност со настојувањата да се сузбиваат негативните влијанија на изолацијата што со себе ја носи лишувањето од слобода, осудените лица имаат право на развиени комуникации со надворешниот свет. Превоспитниот процес што се остварува во установата го подразбира позитивното влијание на надворешните врски и комуникации врз осуденото лице.³⁷

Законот за извршување на санкциите (ЗИС)³⁸, покрај другите права, го предвидува и правото на контактирање со надворешниот свет преку допишување, телефонирање и посети.³⁹ Телефонскиот разговор во установа од затворен вид и во затворено одделение може да се врши во присуство на службено лице. А, како погодност, на затворениците може да им се додели телефонирање без надзор.

И Европските затворски правила⁴⁰ ги одредуваат правилата за правото на затворениците да комуницираат со надворешниот свет. На затворениците им е дозволено да комуницираат колку што е можно почесто преку писма, телефонски или други форми на комуникација со нивните семејства, други лица и претставници на надворешни организации и да примаат посети од овие лица.⁴¹ Комуникацијата и посетите може да подлежат на ограничувања и надзор ако тоа го налагаат барањата за продолжување на кривичната истрага, одржувањето на редот, сигурноста и безбедноста, спречувањето на кривичните дела и заштитата на жртвите, но таквите ограничувања, вклучително и конкретните ограничувања што ги налага судот, мора да овозможат минимално ниво на контакти.⁴²

Казнено-поправните и воспитно-поправните установи се должни да обезбедат непречено остварување на правото на осудените лица, контактирање со надворешниот свет преку телефонирање. За жал, во установите во нашата држава, телефонските говорници со години се нефункционални. Ова е причина за нелегално внесување и користење мобилни телефони во нашите казнено-поправни установи. Овој проблем со години се нотира и во

³⁶ Ibid.

³⁷ Арнаудовски, Љ./Груевска-Дракулевски, А. „Пенологија“ (прв и втор дел), Правен факултет „Јустинијан Први“ во Скопје, 2 Август С Штип, Скопје, 2013.

³⁸ Закон за извршување на санкциите („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 99/19, 220/19 и 236/22).

³⁹ Член 155, ЗИС.

⁴⁰ Rule 24.1-24.12, Council of Europe, European Prison Rules (EPR), June 2006 <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae> (Пристапено на: 20.11.2023).

⁴¹ Rule 24.1, EPR.

⁴² Rule 24.2, EPR.

извештаите на Комитетот за превенција од тортура и се истакнува како една од главните причини за корупција во македонските пенитенцијарни установи.⁴³

Во извештајот на КППТ од 12.10.2017 година за посета остварена во декември 2016 година, посебно се акцентира проблемот на корупција во КПД Идризово. Како што стои во извештајот: „КППТ утврди дека во КПД Идризово секој аспект на затворањето е за продажба, од добивање место во пристојна ќелија, домашно отсуство, до лекови, до мобилни телефони и дрога.“ Понатаму во извештајот се вели: „Мобилните телефони беа присутни низ целиот затвор, а 'паметните' телефони чинеа околу 300 евра плус мала дневна исплата на затворските службеници за да не ги пријават.“ „Мобилните телефони јавно се користат.“ „Фактот дека јавните говорници не функционираат му погодуваат на бизнисот со мобилни телефони да цвета.“⁴⁴ Истите забелешки се нотираат и во последниот извештај на КППТ од 29 јули 2021 година за посета остварена во периодот од 7 до 9 декември 2020 година,⁴⁵ како и во претходниот извештај од 11 мај 2021 за посета остварена во периодот од 2 до 10 декември 2019 година.⁴⁶

Употребата на мобилни телефони не е дозволена, пред сè, од безбедносни причини. Поседувањето и користењето мобилни телефони во казнено-поправните установи може да му погодува особено на организираниот криминал. Може да се злоупотребува за контрола на злосторнички здруженија, банди и сл., заради упатување закани на сведоци, жртви и оштетени, планирање бегства или организирање други сериозни кривични дела. Затворениците, исто така, може да користат паметни телефони за да соберат разузнавачки информации за затворскиот персонал, за лицата што го спроведуваат законот и сл., и да им упатуваат закани ним или на членови на нивните семејства. Неслучајно е забрането тоа, а и да не забораваме дека, сепак, затворите се установи во кои се издржува казна затвор. Поседувањето и користењето мобилен телефон е потешка дисциплинска повреда согласно Законот за извршување на санкциите, за што најчесто на затворениците им се изрекуваат дисциплински мерки.⁴⁷

Решение на проблемот за непречено остварување на правото на затворениците да контактираат со надворешниот свет преку телефонирање е ставање во функција на телефонски говорници во установите. Како позитивен пример би го истакнале Затворот Битола, која е единствената установа во која функционира телефонска говорница. Во фокусот на сузбивање на корупцијата треба да биде професионализација на затворскиот

⁴³ Aleksandra Gruevska-Drakulevski, (2018) “Current Challenges in Conforming the Macedonian Penitentiary System to the European and the International Standards”, SEE EU Cluster of Excellence in European and International Law (Ed.), Series of Papers Volume 4, Verlag Alma Mater, Saarbrucken. Груевска-Дракулевски, Александра (2014) „Пенитенцијарниот систем, положбата и заштитата на правата на осудените лица“, Судската заштита на човековите права во Република Македонија, Научна и стручна расправа одржана во Скопје на 8 октомври 2014 година, книга 6, МАНУ, Скопје.

⁴⁴ Совет на Европа, Стразбур, „Извештај до Владата на Република Македонија во однос на посетата на Република Македонија спроведена од Европскиот комитет за спречување мачење и нехумано или понижувачко постапување или казнување од 6 до 9 декември 2016 година“, 12 октомври 2017 г. CPT/Inf (2017) 30, <https://rm.coe.int/pdf/1680763066> (Пристапено на: 20.11.2023).

⁴⁵ CPT/Inf (2021) 18 Report to the Government of North Macedonia on the visit to North Macedonia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 7 to 9 December 2020, Strasbourg, 29 July 2021 <https://rm.coe.int/1680a359cb> (Пристапено на: 20.11.2023).

⁴⁶ CPT/Inf (2021) 8 Report to the authorities of North Macedonia on the visit to North Macedonia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 2 to 10 December 2019, Strasbourg, 11 May 2021 <https://rm.coe.int/1680a26b8f> (Пристапено на: 20.11.2023).

⁴⁷ Член 231 ЗИС.

персонал, строги контроли при влез и излез од установите, дисциплински мерки за затворениците кај кои ќе бидат пронајдени мобилни телефони, ефикасни истраги за затворскиот персонал и дисциплински мерки и кривични постапки. Потоа, блокатори што ќе ја оневозможуваат комуникацијата преку мобилни телефони, како и други современи начини за откривање и лоцирање шверцувани 2G/3G/4G и WiFi мобилни уреди.

Во предлог-измените на ЗИС се предвидува допишување со писма или преку електронска пошта, како и телефонски разговор, кој може да се овозможи преку преносен уред што овозможува аудиовизуелна комуникација.⁴⁸ Видеоконференциската врска или видеопосетите беа актуелни во казнено-поправните и воспитно-поправните установи во РСМ во текот на пандемијата предизвикана од вирусот КОВИД-19.

И затворите во Република Северна Македонија се соочија со криза поради пандемијата предизвикана од вирусот КОВИД-19. Управата за извршување санкции при Министерството за правда, на 10 март 2020 година, веднаш по преземените мерки препорачани од Владата на Република Северна Македонија, издаде наредба до сите казнени установи во државата. Наредбата привремено ги забрани привилегиите на затворениците низ целата земја, односно почести контакти со семејството, посети внатре и надвор од затворот, одење дома, одмор и работа надвор од институцијата.

Заклучок

Употребата на современата технологија може да има многу придобивки за затворите, затворскиот персонал и затворениците, но, од друга страна, носи многубројни предизвици и ризици со кои мора да се справат пенитенцијарните системи во светот и во РСМ.

На затворениците треба да им се обезбеди пристап до современа технологија во насока на нивна успешна ресоцијализација и реинтеграција назад во општеството. Не е прифатливо затворениците да бидат и физички и дигитално исклучени од општеството. Компјутерите, интернетот, е-поштата, видеоконференциите и сл. се составен дел од секојдневниот живот и треба да им се овозможат на затворениците со цел да стекнат вештини и способности што би им помогнале за вработување по отпуштање од затвор. Употребата на современата технологија може да им ги олесни контактите на затворениците

⁴⁸ В. член 64 и 65 од предлог-измените и дополнувањата на ЗИС за измена и дополнување на членот 195 и 196 од ЗИС.

Член 64: „Во членот 195 ставот (1), точката на крајот од реченицата се брише и се додаваат зборовите „со писма или преку електронска пошта (на деск-компјутер).“ Ставот (2) се менува и гласи: „(2) Во затворените одделенија на установите, допишувањето со писма или преку електронска пошта се врши под надзор на установата, а во полуотворени и отворени одделенија на установите, комуникацијата преку електронска пошта се врши под надзор.“ Во ставот (3), по зборот „писмо“ се додаваат зборовите „односно електронска пошта“. Се додава нов став (7), кој гласи: „(7) Начинот на комуницирање преку електронска пошта го пропишува министерот за правда.“

Член 65: Членот 196 се менува и гласи: „(1) На осуденото лице и на лицето на кое му е изречена мерка упатување во воспитно-поправен дом му се дозволува телефонски разговор, кој може да се овозможи и преку преносен уред што овозможува аудиовизуелна комуникација. (2) По барање на семејството, телефонски разговор или комуникацијата со осуденото лице ќе се дозволи ако е потребно на осуденото лице нешто итно да му се соопшти што не трпи одлагање. (3) Телефонскиот разговор и комуникацијата преку преносниот уред во установа од затворен вид и во затворено одделение се врши во присуство на службено лице, само ако телефонскиот разговор не се снима. (4) Комуникацијата во смисла на овој член се снима. (5) Начинот на комуницирање преку преносен уред го пропишува министерот за правда.“

https://ener.gov.mk/Default.aspx?item=pub_regulation&subitem=view_reg_detail&itemid=73879 (Пристапено на: 29.11.2023 година).

со надворешниот свет. Потоа, може да се користи за да им овозможи на затворениците пристап до услуги што се однесуваат на сите аспекти на животот, како што се вработување, образование, слободно време, здравствена заштита, правни работи, итн.

Сепак, пристапот треба да биде „строго контролиран“, бидејќи главниот предизвик со кој се соочуваат затворите кога имплементираат нови технологии е безбедноста. Ова е основната причина поради која во најголемиот број пенитенцијарни системи е забранета или ограничена употребата на многу современи технологии, вклучувајќи интернет, е-пошта и персонални компјутери. Друг значаен предизвик со кој се соочуваат затворите се трошоците поврзани со инсталација и одржување на новата технологија. А, да не го забораваме и мислењето на јавноста, која го фаворизира пристапот „строго спрема криминалот и криминалците“.

Иако пристапот до интернет во европските затвори останува во голема мера ограничен, ова може да се промени во следниот период, по одлуките на Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) од 2016 и 2021 година, согласно кои забраната на пристап на затворениците до одредени информации достапни на интернет може да биде прекршување на Европската конвенција за човекови права.

РСМ треба да ги следи позитивните примери и искуства на употреба на современата технологија во затворите од државите во кои тие се употребуваат. Предлог-измените и дополнувањата на ЗИС во насока на воведување можност за аудиовизуелна комуникација, како и електронска пошта се исчекор во унапредувањето на положбата на затворениците. Затворските власти ќе бидат соочени со предизвикот за ефикасна имплементација во насока на справување со безбедносните ризици што ги носи примената на ИКТ во затворите и примена на истите во цели што ќе овозможат успешна реинтеграција на затворениците по нивното отпуштање од казнено-поправната установа.

Користена литература:

Council of Europe, European Prison Rules (EPR), June 2006 <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae> (Пристапено на: 20.11.2023).

CPT/Inf (2021) 18 Report to the Government of North Macedonia on the visit to North Macedonia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 7 to 9 December 2020, Strasbourg, 29 July 2021 <https://rm.coe.int/1680a359cb> (Пристапено на: 20.11.2023).

Gruevska-Drakulevski, Aleksandra (2018) “Current Challenges in Conforming the Macedonian Penitentiary System to the European and the International Standards”, SEE EU Cluster of Excellence in European and International Law (Ed.), Series of Papers Volume 4, Verlag Alma Mater, Saarbrücken.

https://ener.gov.mk/Default.aspx?item=pub_regulation&subitem=view_reg_detail&itemid=73879 (Пристапено на: 29.11.2023 година).

[Kalda v. Estonia \(coe.int\)](https://www.coe.int/kalda-v-estonia) (Пристапено на: 20.11.2023).

Kerr, Aysha/ Willis, Matthew, 2018, “Prisoner use of information and communications technology”, in Trends and Issues in Crime and Criminal Justice no. 560, Canberra: Australian Institute of Criminology. <https://www.aic.gov.au/publications/tandi/tandi560> (Пристапено на: 20.11.2023).

Parsons, N., Lizzy, K., Camello, M., Dix, M., Craig, T., Planty, M., & Roper-Miller, J. D. (2021). *Detecting and managing cell phone contraband: An overview of technologies for managing contraband cell phone presence and use*

in correctional facilities. National Institute of Justice, Office of Justice Programs, U.S. Department of Justice. <https://cjtec.org/detection-and-managing-cell-phone-contraband/>

Penal Reform International, “Role and Use of Technologies”, [Role and use of technologies - Penal Reform International](#) (Пристапено на: 20.11.2023).

[Ramazan Demir v. Turkey \(coe.int\)](#) (Пристапено на: 20.11.2023).

[Secure digital system to improve institutionalised youth vocational skills \(prisonsystems.eu\)](#) (Пристапено на: 20.11.2023).

[Towards digitalisation of prisons: Finland's Smart Prison Project - Penal Reform International](#)

[Turkey kick-starts project to initiate digital transformation in prisons | Daily Sabah](#)

United Nations, General Assembly, Human Rights Council, Thirty-second session, “Resolution adopted by the Human Rights Council on 1 July 2016”, 32/13. “The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet”, A/HRC/RES/32/13, [A_HRC_RES_32_13-EN.pdf](#) (Пристапено на: 20.11.2023).

Yvonne Jewkes, Helen Johnston, “Cavemen in an Era of Speed-of-Light Technology: Historical and Contemporary Perspectives on Communication within Prisons”, *The Howard Journal of Crime and Justice*, Volume 48, Issue 2, May 2009, Pages 132-143, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2311.2009.00559.x> (Пристапено на: 20.11.2023).

Арнаудовски, Љ./Груевска-Дракулевски, А. „Пенологија“ (прв и втор дел), Правен факултет „Јустинијан Први“ во Скопје, 2 Август С Штип, Скопје, 2013.

Груевска-Дракулевски, Александра (2014) „Пенитенцијарниот систем, положбата и заштитата на правата на осудените лица“, Судската заштита на човековите права во Република Македонија, Научна и стручна расправа одржана во Скопје на 8 октомври 2014 година, книга 6, МАНУ, Скопје.

Закон за извршување на санкциите („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 99/19 и 220/19).

Совет на Европа, Стразбур, „Извештај до Владата на Република Македонија во однос на посетата на Република Македонија спроведена од Европскиот комитет за спречување мачење и нехумано или понижувачко постапување или казнување од 6 до 9 декември 2016 година“, 12 октомври 2017 г. СРТ/Inf (2017) 30, <https://rm.coe.int/pdf/1680763066> (Пристапено на: 20.11.2023).

THE (MIS)USE OF MODERN TECHNOLOGY IN PRISONS

Abstract

In the paper, the author refers to the question of the use or misuse of modern technology in prisons around the world and especially in the Republic of North Macedonia (RSM).

Over the past 20 years, the way we communicate has changed significantly. Technologies such as mobile phones, e-mail and the Internet play a fundamental role in the way we communicate, access information and manage many aspects of our daily lives. On the other hand, many prisoners feel that limited access to means of communication renders them as second-class citizens in the information era. However, technology in prisons has also seen rapid development in recent years, so what was unimaginable a few years ago (internet access for prisoners, e-health and e-learning for prisoners, video-conferencing, etc.), are now becoming more affordable in prisons.

Advances in technology also provide new ways to implement educational programs for prisoners in penal institutions with the aim of reducing recidivism and achieving successful reintegration of prisoners into society. However, the main challenge faced by the prisons implementing new technologies is security. This is the main reason why in the largest number of penitentiary systems the use of many modern technologies, including the Internet, e-mail and personal computers, is prohibited or limited. Another significant challenge to be faced is the costs associated with the installation and maintenance of the new technology. And, let's not forget the opinion of the public that favours the "tough on crime and criminals" approach.

The author concludes that the use of modern technology can have many advantages for prisons, prison staff and prisoners, but on the other hand, it brings numerous challenges and risks that penitentiary systems in the world and in RSM have to deal with.

Keywords: modern technology, prisons, mobile phones, internet, e-mail, video conferencing.

⁴⁹ Professor, Ss. Cyril and Methodius University, Iustinianus Primus Law Faculty in Skopje, Institute of Criminal Law, Department of Criminology and Penology. E-mail: a.gruevskadrakulevski@pf.ukim.edu.mk, aleksandra_gruevskadrakulevski@yahoo.com (<http://www.pf.ukim.edu.mk/gruevska-drakulevski-dr-aleksandra/>).